

ORIGINAALI

Hankerehki 9.8.07/MH

**HANKO, HANGON KYLÄ,
JÄNÖPOLKU (HARSTIGEN)
KOEKUOPITUS 29.-30.8.2006**

**GEORG HAGGRÉN, MAIJA HOLAPPA,
HEINI HÄMÄLÄINEN, TARJA
KNUUTINEN, ANNA-MARIA SALONEN
& RIIKKA TEVALI**

HY, **KULTTUURIEN TUTKIMUKSEN LAITOS,
ARKEOLOGIA**

Hanko, Hangonkylä, Harstigen

Georg Haggrén & al. 2006

**HANKO
HANGON KYLÄ, Jänöpolku (Harstigen)
KOEKUOPITUS**

**Georg Haggrén, Maija Holappa, Heini Hämäläinen, Tarja Knuutinen, Anna-Maria Salonen
& Riikka Tevali 2006**

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Tutkimuskohde: Hanko, Hangon kylä, Jänöpolku (Harstigen)
Tutkimuksen laatu: Koekuopitus
Kohteen ajoitus: Keskiaika –1600-luku
Peruskartta: 2011 08 Hanko
Yhtenäiskoordinaatit: p 6643250, i 3272750
Maanomistaja: Hangon kaupunki
Tutkimuslaitos: Helsingin Yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologia
Kenttätyönjohtaja: FT Georg Haggrén
Piirtäjät: HuK Heini Hämäläinen, HuK Maija Holappa
Tutkijat: Tarja Knuutinen, Anna-Maria Salonen, Riikka Tevali
Kenttätyöaika: 29.-30.8.2006
Tutkimusalueen laajuus: 5 m²
Tutkimuskustannukset: -
Esinelöydöt: KM 2006086: 1-13
Digikuvat: 1-7
Aikaisemmat tutkimukset: Hangon kylän asutus- ja elinkeinohistoriallisia muinaisjäännöksiä, merihistorian praktikum 26.4.2006 (Tuuli Heinonen, Kari Pokki & Anna-Maria Salonen)
Alkuperäisen kaivauskertomuksen säilytyspaikka: Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto (MV/RHOA), Kulttuuritalo, Helsinki
Kaivauskertomuksen kopiot: Helsingin Yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologia
Hangon museo
Tammisaaren museo
Sivumäärä: 6

**HANKO, HANGON KYLÄ, Jänöpolku (Harstigen)
KOEKAIVAUS**

G. Haggrén, M. Holappa, Noora Al Maleki, Tarja Knuutinen & Anna-Maria Salonen 2006

Hangon kylän koillinen tonttimaan löytyi Jänöpolun ja Koivikon väliseltä pieneltä puistoalueelta kevään 2006 inventoinnissa. Paikalla oli mm. selvästi erottuva uunikumpare sekä vanhoja pellonraivauksessa syntyneitä maa- ja kivivalleja. Kartta- ja arkistolähteiden perusteella kohde on autioitunut viimeistään 1600-luvun alussa.

Elokuun 2006 lopussa paikalla tehtiin kahtena päivänä koekuopitusta, jonka tuloksena varmistui, että kyse on keskiaikaisesta tonttimaasta. Paikalta löytyi mm. pala keskiaikaista kivilavakeramiikkaa sekä runsaasti palanutta savea. Paikka osoittautui hyvin säilyneeksi muinaisjäännöskohteeksi.

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Hangon kylän, erityisesti koillisen tonttimaan historia ja arkistoaineisto	2
3. Kohteen kuvaus	3
4. Koekuopitus	4
5. Yhteenveto	5
Lähteet	

Liitteet

- Liite 1 Digikuvaluettelo ja -liite
- Liite 2 Löytöluettelo

Hanko, Hangon kylä, Jänöpolun (Harstigen) tonttimaa

Georg Haggrén, Heini Hämäläinen & Anna-Maria Salonen

1 Johdanto

Helsingin Yliopiston arkeologian oppiaineessa on 2000-luvulla ollut useita tutkimusprojekteja, jotka ovat keskittyneet Länsi-Uudenmaan rautakauteen ja keskiaikaan. Vuosina 2002 – 2004 Merellinen perintömme – Vårt maritima arv –projektissa inventoitiin ja selvitettiin rannikon ja saariston muinaisjäännöksiä ja maankäytön historiaa. Vuosina 2003-2006 puolestaan Länsi-Uudenmaan rannikko ja saaristo rautakaudella ja keskiajalla – projektissa tutkittiin seitsemällä case study- alueella monitieteisin menetelmin Länsi-Uudenmaan rannikon menneisyyttä.

Yksi yksityiskohtaisen tutkimuksen kohteeksi valituista kohteista oli Hangon kylä, jossa oli vuosina 2003-2005 kaivauksia lähinnä Gunnarsängenin alueella. Sieltä löytyi tutkimuksellisesti arvokas keskiaikainen kylätontti, jolla tehtiin arkeologisia tutkimuskaivauksia vuosina 2003-2005. Gunnarsängenin halki kulkevan Kalastajankadun varteen on suunnitteilla kevyenliikenteen väylä, minkä vuoksi paikalla tehtiin arkeologinen pelastuskaivaus heinä-elokuussa 2006.

Arkisto- ja karttalähteiden perusteella tiedettiin, että muutama sata metriä Gunnarsängeniltä pohjoiseen on ollut yhden Hangon kylään kuuluneen keskiaikaisen talon tonttimaa. Näitä Hangon kylän koillisen tonttimaan mahdollisesti säilyneitä jäänteitä etsittiin Helsingin Yliopiston merihistorian praktikumin kenttätöharjoituksen yhteydessä 26.4.2006. Ajankohta oli inventoinnin kannalta paras mahdollinen ja työn tuloksena Jänöpolku- (Harstigen) ja Koivikko- (Björkdungen) nimisten katujen väliin jäävältä alueelta löytyi autioituneen talon jäänteitä, mm. selvästi erottuva uuninperustus. (Tuuli Heinonen, Kari Pokki & Anna-Maria Salonen 2006) Paikka on aivan pienen lastenleikkipuiston itäpuolella. Huhtikuussa paikalla ei ollut mahdollista tehdä tarkempia tutkimuksia. Ne jätettiin odottamaan sopivaa ajankohtaa, joka löytyi Gunnarsängenin kaivausten yhteydessä elokuussa 2006.

Hangon kylän keskusalue Hans Hanssonin vuonna 1647 laatimassa kartassa. Koillisessa näkyy Jänöpolun päässä sijaitseva tonttimaa autiotaloineen.

Gunnarsängenin kaivauksiin osallistui kahtena päivänä Hangon ruotsin- ja suomenkielisten lukioiden oppilaita. Kaikki oppilaat eivät mahtuneet yhtä aikaa varsinaiselle kaivausalueelle, joten puolet ryhmästä sijoitettiin vuorollaan tekemään koekuopitusta Jänöpolku- (Harstigen) ja Koivikko- (Björkdungen) nimisten katujen väliseltä alueelta löytyneellä tonttimaalla.

Jänöpolun tonttimaan koekuopitus toteutettiin 29.-30.8.2006. Tutkimuksia johti FT Georg Haggrén. Koekuopituksen ohjauksesta ja valvonnasta vastasi Anna-Maria Salonen. Mittausdokumentoinnista vastasi HuK Heini Hämäläinen. Maasto oli niin peitteistä ja kiintopisteet vaikeasti tavoitettavia, että mittauksissa tyydyttiin lopulta vain mittanauhan ja kaavakartan avulla tehtyyn mittaukseen. Tutkimukset tehtiin yhteistyössä Hangö Sommaruniversitetin, Tammisaaren kaupunginmuseon (Länsi-Uudenmaan maakuntamuseo) ja Hangon museon kanssa.

Tutkimusten jälkityöt tehtiin syksyllä 2006. Kuvien ja esineiden luetteloinnista sekä pääosasta muuta dokumentointia vastasi Anna-Maria Salonen.

2. Hangon kylän, erityisesti koillisen tonttimaan historia ja arkistoaineisto

Hanko mainitaan säilyneissä lähteissä jo ns. tanskalaisessa itineraariossa, jossa on kuvattu reitti Blekingestä Ruotsin itä- ja Suomen etelärannikkoa pitkin Tallinnaan. Kuvaus ajoitetaan 1200-luvun jälkipuolelle ja siinä kutsutaan Hankoa kahdella nimellä: Hange the eli Cumionpe. Seuraava tieto Hangosta on noin vuodelta 1395. Tällöin mainitaan Hangossa (Hanhøde) rantautuneena ollut laiva. (FMU 1043) Hanko tai tarkemmin sanottuna Hangon verokunta mainitaan vuodelta 1451 säilyneessä Raaseporin läänin veroluettelossa (FMU 2898).

Yksityiskohtaisia tietoja Hangon kylästä saadaan 1500-luvun puolivälistä alkaen. Vanhin säilynyt talokohtainen veroluettelo on vuoden 1548 nokkaveroluettelo, jossa mainitaan seitsemän hankolaistaloa. (KA 3017) Taloista yksi autioitui jo 1550-luvulla, joten vanhimmassa eli vuoden 1570 maakirjassa taloja on enää kuusi. (KA 3317). Niistä viisi on merkitty vanhimpaan Hankoa kuvaavaan karttaan, joka on vuodelta 1647. (KA: MHA B1a s. 2) Kylän kuudesta jäljelle jääneestä talosta kaksi autioitui 1570-luvulla tai viimeistään 1580-luvun alussa.

Pääosa Hangon kylän taloista sijaitsi nykyisin Gunnarsängenin nimellä tunnetulla alueella, jossa on tehty arkeologisia kaivauksia vuosina 2002-2006. (Jansson 2003, 2004, 2005, Haggrén & al 2006.) Ainakin yksi kylän taloista on sijainnut noin 250 m Gunnarsängeniltä koilliseen. Tämä talo on merkitty vuonna 1647 laadittuun karttaan, jossa todetaan, että se on ollut yli 60 vuoden ajan autiona. Vuoden 1647 karttaan merkityn autiotalon täytyy olla toinen 1570-1580-luvuilla autioituneista taloista eli entinen Henrich Jacobssonin tai Eric Jonssonin talo (KA: SAY Tenhola, Hanko). Taloa ei asutettu uudelleen eikä paikalla ole tietävästi myöhemminkään ollut asutusta tai edes ulkorakennuksia.

Maanmittari Hans Hanssonin vuonna 1647 laatimassa Hangon kylän kartassa on kulma- ja etäisyysvirheitä, minkä vuoksi taloja on ollut vaikea sijoittaa nykykartalle ja –maastoon. Gunnarsängenin tutkimusten aikana uskottiin pitkään, että Hangon kylän koillisen tonttimaan alue on jäänyt myöhemmän rakentamisen alle. Huhtikuussa 2006 osoittautui yllättäen, että kylän koillinen tonttima on säilynyt lähes koskemattomana.

3. Kohteen kuvaus

Jänöpolun tonttimaa on nykyisin Hangon kaupungin omistamaa puistoa. Kohde jää kahden pienen umpikujan eli Jänöpolun ja Koivikon väliselle alueelle. Paikka on aivan pienen lasten leikkipuiston itäpuolella, ja sen halki kulkee yleisesti käytetty polku.

Tonttimaalla on pieni uuninperustus, joka erottuu maastossa matalana kumpareena. Perustus on kooltaan noin 2 x 2 m ja korkeudeltaan noin 50 cm. Uunin pinnassa oli keväällä 2006 tuore eläimen kaivama kuoppa, josta erottui selvästi palanutta kiveä ja hiiltä. Uunin ympärillä on pieni tasalle, joka lienee rakennuksen pohja. Uunin kaakkoispuolella on muutaman metrin pituinen noin 1 m leveä ja 30 cm korkea kivivalli, jonka yli kulkee nykyisin polku. Kivivalli on mahdollisesti osa rakennuksen seinänperustusta.

Vast'ikään löytynyt tonttimaa huhtikuun lopussa vuonna 2006. Vasemmalla erottuu uuninperustuskumpare.

Pieni tonttimaa on kahden kallion välisessä ”satulassa”. Sen pohjoispuolella on korkea kallio, etelässä hieman matalampi avokallio. Kallioiden juurella kasvillisuus on rehevää lehtomaista, mutta muuttuu alempana rinteillä niukemmaksi. Maaperä tonttimaan ympäristössä on vähäravinteista hiekkaa. Tonttimaan länsi- ja itäpuolella on ollut peltoja, joista on jäänteinä eri-ikäisiä reunavalleja ja matalia raivausröykkiöitä. Länsipuolen pelto on jäänyt osin leikkikentän alle, itäpuolen pelto on puolestaan metsittynyttä puistoa. Kohteen kasvillisuudesta on syytä mainita erikseen arkeofyyttinä tunnettu nurmilaukka.

4. Koekuopitus

Paikalle tehtiin 30.8.2006 yhteensä neljä koekuoppaa, jotka olivat kooltaan noin 1m².

Kuoppa I:

- Sijoitettiin maastossa erottuvan uunin viereen. Tämän 1m² kokoisen kuopan lounaiskulma oli noin 3,5 m uunin keskipisteestä eteläkaakkoon (n.190gon). Noin 8 cm paksun pintaturpeen alla oli ohut kerros tummanruskeaa maata. Sen alta paljastui tiivis kerros noensekaista hienoa hiekkaa, jossa oli palanutta savea ja palanutta luuta sekä muutamia palaneita kiviä. Noin 20 cm syvyydessä oli tiivis savikerros, jossa oli hiilipartikkeleita sekä palaneita ja palamattomia kiviä.

Koekuoppa I, jossa erottuu selvästi tumma hiilensekainen maannos. Taustalla uuninperustus.

Kuoppa II:

- Kuoppa sijoitettiin uuninperustuksen eteläpuolelta kulkevan polun eteläpuolelle siten, että kuopan lounaiskulma oli noin 12.3 m päässä kuoppa I:n lounaiskulmasta kaakkoon (noin 140 gon). Kuoppaa laajennettiin siten, että se oli lopulta noin 1,155m² laajuinen. Pintaturpeen alla oli paksu, löysä turpeinen kerros, jossa oli isoja paloja palanutta savea. Noin 15 cm syvyydessä oli savinen kerros, jossa oli hiilipartikkeleita

Kuoppa III:

- Kuoppa sijoitettiin uuninperustuksesta noin 20 m kaakkoon ja kiintopiste 2091:stä itään olleelle pienelle aukiolle. Kuopan länsipuolella oli avokallio. Paikalla oli pintaturpeen alla suuria kiviä heti turpeen seassa. Kuopasta löytyi hieman palanutta savea ja luuta sekä yksi keskiaikaisen kivilaastian pala. Noin 30 cm pinnan alta paljastui puhdas pohjamoreeni.

Kuoppa IV:

- Kuoppa sijoitettiin uuninperustuksesta noin 20 m kaakkoon ja kiintopiste 2091:stä itään olleelle pienelle aukiolle kuopan III eteläpuolelle. Kuopan länsipuolella oli avokallio. Paikalla oli pintaturpeen alla turpeensekainen maakerros, josta paljon erikokoisia palaneita ja palamattomia kiviä. Kuopasta löytyi vähän palanutta savea ja palanutta luuta. Noin 30 cm pinnan alta paljastui puhdas pohjamoreeni.

5. Yhteenveto

Hangon kylän koillinen tonttimaa löytyi Jänöpolun ja Koivikon väliseltä pieneltä puistoalueelta kevään 2006 inventoinnissa. Paikalla oli mm. selvästi erottuva uunikumpare sekä vanhoja pellonraivauksessa syntyneitä maa- ja kivivalleja. Elokuun 2006 lopussa paikalla tehtiin kahtena päivänä koekuopitusta, jonka tuloksena varmistui, että kyse on keskiaikaisesta tonttimaasta. Paikalta löytyi mm. pala keskiaikaista kivisavikeramiikkaa sekä runsaasti palanutta savea. Paikka osoittautui hyvin säilyneeksi muinaisjäännöskohteeksi.

Espoossa 22. toukokuuta 2007

Georg Haggrén

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Helsingin Yliopisto, Merihistoria

Hangon kylän asutus- ja elinkeinohistoriallisia muinaisjäännöksiä, merihistorian praktikum 26.4.2006 (Tuuli Heinonen, Kari Pokki & Anna-Maria Salonen)

Kansallisarkisto (KA)

Maamittaushallituksen kartta-arkisto (MHA)

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY)

Uudenmaan voutintilit

Museovirasto, Rakennushistorian osaston topografinen arkisto (RHOA)

Henrik Jansson: Hangö Gunnarsängen. Utgrävningsrapport 2003, 2004, 2005.

Georg Haggrén, Maija Holappa, Noora Al Maleki, Tarja Knuutinen & Anna-Maria Salonen: Hanko, Hangon kylä, Kapalbackan, Kaivaus 2006.

Georg Haggrén, Heini Hämäläinen, Maija Holappa, Tarja Knuutinen, Anna-Maria Salonen & Riikka Tevali: Hanko, Hangon kylä, Gunnarsängen, Keskiaikaisen kylätontin kaivaus 2006.

PAINETUT LÄHTEET

Finlands medeltidsurkunder (FMU) I-VIII. Utg. av Reinh. Hausen. Helsingfors 1910--1935.

Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo Domkyrkas Svartbok (REA). Utg. af Reinh. Hausen 1890. Faksimilepainos. Jyväskylä 1996.

KIRJALLISUUS

Henrik Jansson: Östersjöitinerariet i Nyland. En arkeologisk-historisk analys av en omdiskuterad handskrift. Pro gradu-avhandling. Arkeologi, Helsingfors universitet 2006. (painamaton)
Oscar Nikula: Tenala och Bromarf socknars historia I-II. Helsingfors 1938.

Liite 1.
Digikuvaluettelo

Kuvanro	Alue	Kohde	Kuvaus	Suunta	Päivä	Kuvaaja	Digi
1	Jänöpolku		Työkuva	N-S	20060830	GH	PICT0006
2	Jänöpolku	KK1	Taso 1, etelään	N-S	20060830	AMS	PIC 183
3	Jänöpolku	KK1+uuni	Yleiskuva, edessä kk1, taustalla uunin raunio	SE-NW	20060830	GH	PICT0017
4	Jänöpolku	KK2	Taso 1, etelään	N-S	20060830	AMS	PIC 182
5	Jänöpolku	KK2	Taso 1, etelään	N-S	20060830	GH	PICT0018
6	Jänöpolku	KK3	Taso 1, etelään	N-S	20060830	AMS	PIC 184
7	Jänöpolku	KK4	Taso 1, etelään	N-S	20060903	AMS	PIC 185
8	Jänöpolku		Yleiskuva	W-E	20060426	GH	PICT1008

Kuva 1. Yleiskuva Harstigenin koekaivauspaikasta. N-S.

Kuva 4. Koekuoppa 2, taso 1. N-S.

Kuva 2. Koekuoppa 1, taso 1. N-S.

Kuva 5. Koekuoppa 2, taso 1. N-S.

Kuva 3. Yleiskuva. Edessä koekuoppa 1, taustalla uunin raunio. SE-NW.

Kuva 6. Koekuoppa 3, taso 1. N-S.

Kuva 7. Koekuoppa 4, taso 1. N-S.

Hanko Harstigen 2006 KM 2006086:1-13

Liite 2

Löytöluettelo

KM	Alanumero	Alue	Materiaali	Laji	Kappale	Mitat cm	Paino	Muuta
2006086	1	KK1	Rauta	mahd. naulankatelma	1	pit. 2,5cm, halk. 0,5cm	1,7g	
2006086	2	KK1	Lyijy	levy	1	1,6 x 1,1cm	2,4g	
2006086	3	KK1	Palanut savi		21		26,2g	
2006086	4	KK1	Tiili		6		51,4g	
2006086	5	KK1	Rauta		1	2,5 x 1,4 x 0,2cm	1,7g	Pinnassa puuta
2006086	6	KK1	Palanut luu		1	0,9 x 0,6 x 0,2cm	0,2g	
2006086	7	KK2	Palanut savi		42		218,3g	Talteen 131,9g
2006086	8	KK2	Palanut luu		5		0,8g	
2006086	9	KK3	Palanut savi		9		21,4g	
2006086	10	KK3	Kuona		1		1,2g	
2006086	11	KK3	Palanut luu		2	1,6 x 0,5 x 0,2cm ja 1,1	0,6g	
2006086	12	KK4	Kivisavikeramiikka		1	4,0 x 1,5 x 0,5cm	5,6g	
2006086	13	KK4	Palanut savi		22		19,9g	